

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

про дисертацію Ігоря Миколайовича Локоти
на тему «**Особливості мовлення при порушенні вищих
психічних функцій: психолінгвістичний аспект**»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
зі спеціальності 035 «Філологія»

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами

Розглядувана дисертація присвячена дослідженню проблематики психолінгвістики, що здійснено на основі виявлення особливостей мовлення під час порушення вищих психічних функцій, зокрема йдеться про усну й писемну форми мовлення пацієнтів із шизофренією. Дослідження безпосередньо презентує синкретизм сучасної науки, оскільки воно виконане на межі лінгвістики і медицини (психіатрія і неврологія). *Актуальність* роботи мотивована тим, що пріоритетним завданням сучасного українського мовознавства є вивчення мовомислення, яке зумовлене патологіями психіки, що важливо для вивчення своєрідності вияву ознак патологічної мовної особистості. Актуальність подібних досліджень зростає, коли особа потрапляє в складні життєві ситуації, як, наприклад, війна, про що переконливо пише автор. Зазначена проблематика презентує наукову школу української психолінгвістики, очолювану професором Т. Ю. Ковалевською, і є ще однією цеглинкою в її розбудові.

Указаний напрям дослідження безпосередньо пов'язаний із науковою роботою кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Дослідження психо- і нейролінгвістичних аспектів комунікативної сугестії» (номер державної реєстрації 0124U002647). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 9 від 28 травня 2019 року).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження

Обґрунтованість і достовірність положень та висновків, викладених у розглянутій дисертаційній роботі, можна пояснити низкою чинників:

1. Дослідження заґрунтоване на *методологічних засадах* психолінгвістичної парадигми наукових знань: ідеться про актуалізацію положень нейролінгвістики, патопсихолінгвістики, теорії вищих психічних функцій людини, а також комунікативної лінгвістики, когнітивної лінгвістики, теорії семантики та лінгвоперсонології.

2. *Теоретико-методологічна основа* дисертації базується на опрацюванні правильно відібраної для осмислення наукової літератури, що безпосередньо пов'язана з проблематикою дослідження. Схвально, що здобувач обізнаний із працями класиків мовознавства (І. Бодуен де Куртене, Ф. де Соссюр, Н. Хомського, Р. Якобсона), а також науковими студіями авторитетних учених сучасного зарубіжжя (Дж. Л. Кляйнер, Е. Нілл, С. Л. Россел, Е. Дж. Тан та ін.), презентантами українського мовознавства (Н. Бардіна, Н. Бутенко, О. Гогоренко, А. Загнітко, Л. Засєкіна, С. Засєкін, Л. Калмикова, Т. Ковалевська, С. Куранова, Н. Кутуза, С. Мартінек, Г. Почепцов, О. Селіванова, О. Холод та ін.).

3. У Вступі дослідник сформулював методологію роботи, указав на актуалізовані методи, з-поміж яких – загальнонаукові (спостереження, описовий, порівняльний) та спеціальні лінгвістичні (вільний асоціативний експеримент, компонентний аналіз, прийом кількісних підрахунків, контекстуально-інтерпретаційний аналіз, елементи прагмалінгвістичного та графологічного аналізу). Методи цілком обґрунтовані, а методика добре продумана.

3. *Матеріал дослідження та його джерельна база досить презентативні, оскільки вони складають (а) матеріал опитування реципієнтів, (б) фрагменти мовлення хворих на шизофренію, презентовані в усній і писемній формах; (в) матеріали асоціативного експерименту.* Важливо, що авторська лабораторія формувалася впродовж 2010–2019 років внаслідок проведення дослідницької роботи на базі Одеської обласної психіатричної лікарні № 4. Використано технічні засоби для фіксації матеріалу, зокрема аудіоносії, які розшифровано.

4. У тексті дисертації наведено достатню кількість переконливого фактичного матеріалу з його розгорнутою інтерпретацією, що дає змогу аргументувати правильність викладу концептуальних засад праці.

Новизна отриманих у дисертації результатів

Наукова новизна дисертаційного дослідження І. М. Локоти, коректно сформульована автором у Вступі, полягає в тому, що в цій праці (1) актуалізовано новаторський підхід до презентації мовленнєвих порушень, що виникають у мовленні під час вияву шизофренії; (2) мовні порушення зафіксовані на всіх рівнях мовної системи; (3) виокремлено своєрідність їх вияву в усній і писемні формах мовлення; (4) ураховано асоціативний фон сприйняття слів-стимулів; (5) розроблено авторський алгоритм дослідження ознак шизофренії, що сприяє більш точній їх ідентифікації.

Теоретична цінність та практична значущість наукових результатів

Теоретичне значення результатів наукового дослідження полягає в поглибленні теоретичних положень (1) психо- і нейролінгвістики; (2) психопатолінгвістики; (3) психолінгвістичної експертизи; (4) комунікативної та (5) сугестивної лінгвістики, а також (6) теорії патологічної мовної особистості.

Практичне значення результатів роботи пояснюється тим, що матеріал дисертації доцільно використовувати під час читання курсів із психо- і

нейролінгвістики, психопатолінгвістики, нейролінгвістичного програмування, лінгвістичної експертизи, комунікативної лінгвістики, підготовки посібників і підручників із зазначених дисциплін, а також для розробки відповідних методик для коригування мовлення психічно хворих людей.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Висновки роботи сформульовано на основі належного теоретичного осмислення досліджуваної проблеми й відповідного аналізу фактичного матеріалу. Вони пройшли належну апробацію на 6-х міжнародних наукових конференціях, конгресах або заходах із міжнародною участю, а також на всеукраїнській науковій конференції.

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в *дев'яти публікаціях*: 4 *одноосібних* й 1 – у *співавторстві з науковим керівником*, що опубліковані в наукових фахових виданнях України категорії «Б», 1-й *одноосібній* – у колективній монографії та 3-ох *одноосібних* – це публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Обсяг і зміст опублікованих праць свідчать про належну й системну дослідницьку роботу: вони відповідають вимогам до пунктів 8–9 Постанови КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 й розкривають основний зміст дисертації.

Публікації висвітлюють вагомі результати дисертаційного дослідження та засвідчують особистий внесок здобувача до всіх наукових публікацій.

Структура та оформлення дисертації

Основному тексту дисертації передують *анотація*, презентована українською і англійською мовами (сс. 2–12), що окреслює зміст праці та виклад її основних положень і висновків: вона ідентична роботі за структурою

та змістом і не містить інформації, що відсутня в дисертації; *Списку публікацій здобувача* (сс. 13–14); *Змісту* (сс. 15–16). Власне *текст дисертації* складає *Вступ* (сс. 18–26), *чотири розділи*, *Висновки* (сс. 199–207), *Список використаних джерел* (320 найменувань, що свідчить про належну обізнаність дисертанта в темі) (сс. 208–239), *Список прийнятих скорочень* (с. 17), а також *додатки* (сс. 240–287). Повний обсяг роботи становить 287 сторінок, основного тексту – 206 сторінок.

Вступ презентує всі необхідні складники наукового жанру дисертаційної праці: актуальність дослідження, його об'єкт, предмет, мету й завдання, положення, що мотивують новизну, дослідницький матеріал і джерельну базу, методи, відомості про апробацію, публікації та структуру праці.

У першому розділі «Теоретичні засади досліджень мовленнєвих порушень» (сс. 27–61) виклад матеріалу подано за двома підрозділами. Дисертант пропонує інформацію про розуміння ключових понять психолінгвістики, актуалізує актуальні питання нейролінгвістики, фокусує увагу, зрозуміло, на патопсихолінгвістичному аспекті вивчення мовлення, розглядає види психічних функцій та мотиви їх порушень, розладів, докладно зупиняється на описі ролі вищих психічних функцій у формуванні когнітивних процесів та ін.

Другий розділ «Психолінгвістичні особливості мовлення при шизофренії» (сс. 62–124) присвячений викладу концепції мовної особистості, а також аналізу патологічного мовлення осіб із шизофренією. Численні приклади та їх інтерпретація дають різноаспектне уявлення про специфіку мовленнєвої поведінки психічно хворих осіб.

Третій розділ «Психолінгвістичне дослідження асоціювання хворих на шизофренію» (сс. 125–159) спроектований на окреслення засад методу вільного асоціативного експерименту та визначення діагностичних критеріїв асоціювання при шизофренії, а також у здорових осіб. Визначено амплітуду асоціювання хворих. Як підсумок – представлено результати експериментального дослідження.

У четвертому розділі «Алгоритм психолінгвістичного дослідження виявів захворювання на шизофренію» (сс. 160–198) схарактеризовано алгоритм експериментально-психічної діагностики шизофренії та результати застосування цього алгоритму.

Кожний розділ завершується відповідними короткими висновками.

Загальні висновки презентують найважливіші постулати авторської концепції, що співвідносяться з поставленою метою та завданнями, а також положеннями, які окреслюють новизну.

Структура роботи логічна і зауважень не викликає.

Текст дисертації викладений і оформлений відповідно до вимог Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації (зі змінами від 12.0.07.2019 р.) та за змістом відповідає п. 6 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44.

Рецензована дисертація презентує єдність змісту та засвідчує особистий внесок дисертанта в розроблення задекларованої проблеми в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 – «Філологія».

Академічна доброчесність

Дисертаційне дослідження містить результати власних авторських напрацювань, що підтверджено в процесі проведення експертизи дисертації в установі, де було виконано роботу. На наведені цитати з наукової літератури, ілюстративний матеріал, а також на праці вчених, чий ідеї використав дослідник, є відповідні посилання. Порухень академічної доброчесності в рецензованому тексті дисертації і наукових публікаціях, що висвітлюють основні результати дослідження, не виявлено.

Дискусійні положення, зауваження та побажання

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, його наукову новизну, теоретичну й практичну значущість, пропонуємо низку зауважень чи

запитання, що не торкаються концептуальних засад дисертації, але вимагають певних пояснень. Крім того, сформулюємо певні питання, побажання чи указівки на технічні недогляди.

1. Попри те, що методологічні засади дослідження добре обґрунтовані, автор показав добру обізнаність в науковій літературі (і зарубіжній, і українській), але чим можна пояснити відсутність у Списку літератури праць О. Потебні? Чи не вважає дослідник за потребу актуалізувати методологічні положення, розроблені родоначальником української психолінгвістичної школи, у своїй дисертації? Дивує також і відсутність наукових розвідок Д. Овсянико-Куликовського, який заглиблювався у проблему *психологічної норми й патології*, опрацювавши для цього чимало літератури з психіатрії та психології. На нашу думку, не зайвим було б і звернення до окремих статей І. Франка, у котрих учений простежив зв'язок поетичної вдачі з душевними хворобами, а своїми висновками подекуди випереджав ідеї засновників класичного психоаналізу. У контексті відомостей про акцентуовані мовні особистості варто було згадати й кандидатську дисертацію Я. Бондаренко «Дискурс акцентуованих мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект (на матеріалі персонажного мовлення в сучасній американській художній прозі)» (Київ, 2002).

3. Можливо, дослідник міг би більш докладно пояснити, що стало мотивом вибору стимульного матеріалу для асоціативного експерименту, чому обрано саме 11 слів (с. 134 та ін.) і серед них 6 – іменників, 3 – дієслова і 2 прикметники (с. 134)? Зауважено, що «вони переважно мають експресивно-емоційне забарвлення». Це стосується слів *говорити, любити, чоловік, жінка, дитина, небо, море, молитва, червоний і зелений*. Як визначено наявність у наведених словах емоційно-експресивного забарвлення? Який механізм визначення цієї ознаки?

4. Як ви вважаєте, чи доцільно в науковій роботі використовувати образні терміни, напр., «словесний салат» (сс. 78, 82, 105, 107 та ін.), когнітивна розгубленість (с.148)?

5. Дисертант продемонстрував загалом належний рівень володіння науковим стилем української мови, уміння коректно презентувати дискусію, переконливо мотивувати власні думки (напр. на сс. 63–67; 75–77; 79–81; 125–127 та ін.). Однак простежуємо поодинокі мовні огріхи, зокрема непослідовне врахування чергування прийменників *у – в* (сс. 59, 60 та ін.), *з – із* (сс. 71, 75 та ін.), сполучників *і – й* (сс. 60, 72 та ін.); трапляються пунктуаційні помилки (сс. 77, 81, та ін.), друкарські огріхи, механічні описки (сс. 132, 154, 179 та ін.); дрібні недогляди в оформленні Списку використаних джерел (позиції 3, 12, 29, 57 та ін.).

Крім того, дослідник робить незначні графічні порушення: використовує то довге, то коротке тире (очевидно, слід було уніфікувати).

Висловлені коментарі й побажання не знижують загальної позитивної оцінки наукового рівня дисертаційної роботи й не ставлять під сумнів достовірність запропонованих наукових результатів.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження *Ігоря Миколайовича Локоти* на тему **«Особливості мовлення при порушенні вищих психічних функцій: психолінгвістичний аспект»** – це завершена наукова праця, що за актуальністю теми, презентованою новизною та обґрунтованістю наукових результатів, що мають відповідне теоретичне та практичне значення, і цілком відображені в наукових публікаціях, **відповідає вимогам** до наукової кваліфікації ступеня доктора філософії, що встановлені Постановою КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502).

Дисертант заслуговує на присудження йому *ступеня доктора філософії* в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія».

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»

Віталія ПАПІШ

